

IX DE BELEVING VAN DE RUIMTE

(Inhoudsoverzicht op p. 51)

9.01: *De platonische lichamen als expressiemogelijkheid van getallen*

De vijf platonische lichamen brengen, hoe het ook zij, een bijzondere karakteristiek van de ruimte tot uitdrukking. Uiteraard houdt dit verband met het aan deze lichamen ten grondslag liggende ordeningsprincipe: hun regelmaat. Zij betreffen immers van alle denkbare vormen of lichamen slechts de veelvlakken. En daarvan dan nog alleen die met . . .

- ribben van gelijke lengte,
- hoeken van gelijke grootte en
- hoekpunten op gelijke afstand van het Midden.

Als vlakken komen dan alleen in aanmerking gelijkzijdige 3-hoeken, 4-hoeken en 5-hoeken. Met gelijkzijdige 6-hoeken kan al geen ruimtehoek meer gevormd worden, met gelijkzijdige 3-hoeken daarentegen drie. Zo komt men tot 5 regelmatige lichamen, niet meer.

In de wonderlijke hoedanigheid en onderlinge betrekkingen van deze 5, blijken *opmerkelijke getallen* naar voren te komen. Waarom opmerkelijk? In zijn kwantitatief aspect kunnen we moeilijk het ene getal opmerkelijker noemen dan het andere. Hun kwalitatief aspect moet echter - wil het ons niet ontgaan - opgemerkt kunnen worden. Eigenlijk houdt deze hele studie zich met niets anders bezig dan met sonderingen naar en rondom dit kwalitatieve aspect van het getal. En zo vinden we in de structuur van de dodecaëdrische ruimte getallen, die we eveneens aantreffen in een aantal andere bijzondere 'omgevingen'. Bijzonder, gelet namelijk op hun betekenis in het geestesleven van de mensheid. Opmerkelijk wordt het dan, indien in zulke 'omgevingen' naast de verschillen, toch ook een specifiek gemeenschappelijk aspect naar voren komt, een aspect dat dan als het ware wordt begeleid door het betreffende getal. Voorbeelden dienaangaande zijn ons bekend met betrekking tot 23, 42, 17 & 19, 61, 31 & 71, 127 en nog enkele andere. We volstaan hier met een drietal die in het voorgaande al min of meer ter sprake kwamen:¹

- in de hoekpuntrelaties van de dodecaëdrische ruimte blijken, in een eindeloos herhaald ritmisch patroon, *stelsels van 22(+1) regelmatige lichamen* tot uitdrukking te komen. Dat sluit aan bij het kwalitatief aspect van '23', *Ritme, in Ruimte en Tijd*;²
- we kunnen alleen van het ene naar het andere stelsel door het passeren van een sfeer die gekenmerkt wordt door 42. Ook in andere voorbeelden kwam dit getal tot uitdrukking in een 'omgeving' die werd getekend door de overgang naar *een andere Wereld*. Het kwalitatief aspect van '42' wordt aangeduid als *'het Oordeel'*;
- alle bovengenoemde stelsels hebben de op p. 40 genoemde 142 hoekpunten, in diametrale ordening aanwezig op steeds dezelfde 71 lijnen door het Centrum van het geheel en als zodanig in uitgesproken relatie met de dodecaëder, *het lichaam dat God gebruikte voor het Heelal* (Plato, Tim. 55-c). Het getal 71 brengt hier een totaliteit tot uitdrukking. In zijn

¹ De Voorbeelden-index van deel A is waarschijnlijk de eenvoudigste toegang tot het *'meer hierover'*.

² Dit heeft ons destijds op het spoor gezet, misschien beter gezegd heeft 'de herkenning mogelijk gemaakt' dat in het *'offenbare Geheimnis des Raumes'* het kwalitatief aspect van bepaalde getallen tot uitdrukking komt; anders waren we in onwetendheid aan deze bijzonderheid voorbijgegaan. In de loop der tijd is zo van verschillende getallen 'een expressiemogelijkheid' ontdekt. Meestal was dat in andere *bijzondere omgevingen*, van soms uiteenlopende culturen. Als zodanig betrof het dan iets waar op een of andere wijze altijd een mens de hand in had gehad. Dat kan echter van de regelmatige lichamen niet worden gezegd.

kwalitatief aspect - aangeduid als *het Goddelijk Kind* - raakt het tevens aan wat bij Jung naar voren komt als *het Zelf*, dat in zijn ondefinieerbaarheid evenzeer betrekking heeft op een totaliteit, namelijk van innerlijk leven.

Maar wat betekent dit alles? Zijn het slechts coïncidenties? Allemaal? Of raken we hier juist een zinvolle, zij het verborgen samenhang? De Voorbeelden-index van deel A roept de gedachte aan zo'n samenhang onvermijdelijk op.

In de platonische lichamen verschijnt in bepaalde situaties blijkbaar een 'aftelbaarheid' die op een eigenaardige wijze overeenstemt met elders aanwezige 'aftelbaarheden'. De overeenstemming betreft een karakteristiek kwalitatief aspect in 'omgevingen' van ogenschijnlijk totaal andere hoedanigheid. Voor het thans gangbare bewustzijn is dat uitermate vreemd, om niet te zeggen onacceptabel. Immers, de betreffende relatie is geenszins zodanig, dat het één uit het ander zou zijn af te leiden. Het betreft een puur acausale samenhang tussen zo te zien zeer uiteenlopende aspecten van de Werkelijkheid, *echter niet in de zin van een symbool*.

9.02: *De beleving van de ruimte*

Dat we de ruimte, waarin de platonische lichamen zo'n bijzondere positie innemen, beleven zoals we die beleven, is tijdens ons aardse leven ongetwijfeld van fundamentele betekenis.

Maar wat houdt die beleving eigenlijk in, vroeger, nu en mogelijk in de toekomst?

Het kwalitatief aspect van getallen, dat op zo'n eigenaardige manier een relatie heeft met ons innerlijk leven, zagen we op belangrijke punten tot uitdrukking komen in dit '*offenbare Geheimnis des Raumes*', zoals dat ons in de gedaante van de platonische lichamen onder ogen komt. Uit een aantekening die we maakten uit het werk van Rudolf Steiner - met betrekking tot *de beleving van de ruimte* - blijkt dat het geenszins om een eenvoudig onderwerp gaat. In hoofdstuk III werden al enkele aantekeningen opgenomen met betrekking tot *de beleving van gewicht, getal en maat*. Ze betreffen de samenhang die voor een *bovenzinnelijk kenvermogen* - mits toereikend ontwikkeld¹ - blijkt te bestaan tussen dit drietal en het menselijk wezen, misschien beter gezegd: de wezensdelen van de mens.

• "Pas na een geesteswetenschappelijk onderzoek dat zich over een dertigtal jaren uitstrekte, werd het Rudolf Steiner geleidelijk aan mogelijk de resultaten daarvan zodanig in door woorden uitdrukbare gedachten te brengen, dat hij tot een soort voorlopige afsluiting kon komen. Het betrof het onderzoek naar de betrekkingen tussen het zieleleven en het stoffelijk lichamelijke. Hij geeft dan nog *niet meer dan een schetsmatige aanduiding* van deze resultaten, maar zegt erbij dat ze geheel vanuit de thans (1917) aanwezige wetenschappelijke mogelijkheden bevestigd kunnen worden:

- zoals, wanneer iets wordt 'voorgesteld', zich een proces afspeelt in de zenuwen, op grond waarvan de ziel zich van haar *voorstelling* bewust wordt, en
- zoals, wanneer iets wordt 'gevoeld', er een verandering plaats heeft in het ritme van de ademhaling, waardoor het *gevoel* in de ziel ervaart,
- zo heeft, wanneer iets wordt 'gewild', een stofwisselingsproces plaats dat de lichamelijke grondslag is voor hetgeen de ziel als *wil* beleeft.

¹ Waar ons dit kenvermogen (nog) ontbreekt, kan hetgeen van daaruit wordt medegedeeld, wellicht voorlopig als een soort werkhypothese worden geïntegreerd met eigen waarnemingen. Mogelijk zal hetgeen nu in de vorm van een aantal (summiere) aantekeningen wordt vermeld, te zijner tijd nog eens de brug kunnen zijn voor een meer rechtstreekse benadering van wat Steiner destijds heeft meegedeeld.

Alleen bij het via het zenuwstelsel tot stand gebrachte voorstellen, is in de ziel een volbewust, *wakker* beleven aanwezig. Wat via het ritme van de ademhaling tot stand gebracht wordt leeft in het gewone bewustzijn niet sterker dan ook met *droom*-voorstellingen het geval is. Daartoe behoort al het gevoelsmatige, alle affecten, alle hartstochten enz. Van het willen, dat op stofwisselingsprocessen gebaseerd is, ligt de beleving op hetzelfde doffe niveau als ook in de *slaap* aanwezig is.

Uit deze verschillende soorten van bewust beleven, ontstaat dan de grote verscheidenheid van wat we in ons zieleleven ondergaan in *voorstellen, voelen en willen*. Daarbij in het oog te houden, dat de activiteiten van de zenuwen, het ademhalingsritme en de wilsactiviteit, niet naast elkaar liggen maar *in* elkaar, elkaar doordringen, in elkaar overgaan.

Nu kan wat in de zenuw als stofwisseling kan worden waargenomen, alleen maar door een materialistisch vooroordeel in verband gebracht worden met het voorstellen. Stofwisselingsactiviteiten dient men met het willen en het ritmische gebeuren met het voelen in verband te brengen, ongeacht in welke organen zich die openbaren. In de zenuwen treedt echter nog iets geheel anders op als stofwisseling en ritme. Maar op dit lichamelijk gebeuren, dat in het zenuwstelsel de basis vormt voor het voorstellen, is fysiologisch moeilijk vat te krijgen. Want waar sprake is van activiteit van de zenuwen, daar is tevens het voorstellen van het gewone bewustzijn aanwezig. De zin geldt echter ook omgekeerd: waar niet voorgesteld wordt, daar kan nooit een activiteit van de zenuwen gevonden worden, wel van de stofwisseling en ook iets als een aanduiding van een ritmisch gebeuren." ¹

Aansluitend het volgende, te beginnen met *een vergelijking*

- "Men kan graankorrels gebruiken om te eten. Men kan ze ook in de grond stoppen zodat er zich nieuwe planten uit ontwikkelen. Zo kan men voorstellingen die men door zintuiglijke ervaringen heeft verkregen, zo in het bewustzijn houden dat men in hen het namaken van de zintuiglijke beelden beleeft. En men kan ze ook zo beleven, dat men de kracht in de ziel laat werken *die ze daarin uitoefenen door wat ze zijn*, geheel afgezien van het feit dat ze iets zintuiglijks weergeven.

Het eerste laat zich vergelijken met de graankorrels die als voeding gebruikt worden door een levend wezen. Het tweede met het voortbrengen van nieuwe planten. Tot goed begrip van de vergelijking: uit de zaadkorrel ontstaat een plant die net is als zijn voorgangers, uit de in de ziel werkzame voorstelling een in de ziel werkzame kracht, die dient voor de vorming van geestelijke organen. In werkelijkheid grijpt de ziel in de voorstellingen haar eigen, zich ontwikkelend wezen aan. En het is de eigen activiteit van de ziel die de voorstellingen maakt tot de kennisverstrekkers van een werkelijkheid.

Vanuit de antroposofische waarneming die zich van geestelijke organen bedient, moet de vraag hoe nu de voorstellingen tot zulke kennisverstrekkers worden, anders beantwoord worden dan vanuit kennistheoretische beschouwingen plaats vindt. Vanuit de antroposofische waarneming blijkt het volgende:

voorstellingen, zoals ze oorspronkelijk zijn, vormen weliswaar een deel van het zieleleven, maar ze kunnen niet in de ziel bewust worden zolang deze niet haar geestelijke organen bewust gebruikt. Ze blijven in de ziel onbewust zolang ze, conform hun wezen, levend

¹ St.-GA021: Kap. IV-6, 'Die physischen und die geistigen Abhängigkeiten der Menschenwesenheit', p. 150-157.

zijn. De ziel leeft door hen, maar hij kan niets van hen weten. Ze moeten hun eigen leven afzwakken, om bewuste zielsbelevingen van het gewone bewustzijn te kunnen worden. Deze afzwakking gebeurt door iedere zintuiglijke waarneming. En zo wordt, als de ziel een zintuiglijke indruk ontvangt, het voorstellingsleven in zekere mate verlamd. Deze verzwakte voorstelling beleeft de ziel dan bewust als iets dat kennis verstrekt over de werkelijkheid buiten. Zoals nu de levenloos gemaakte voorstellingen op de zintuiglijke wereld betrokken kunnen worden, zo kunnen met de organen van de geest opgedane *levende voorstellingen* betrokken worden op de wereld van de geest. Voorstellingen, die de ziel als levende voorstellingen heeft, werden door Steiner *imaginatieve voorstellingen* genoemd. Men miskent echter hetgeen hier met 'imaginatief' bedoeld is, indien men het verwisselt met het beeld van de uitdrukingsvorm, die moet worden gebruikt om zulke voorstellingen op adequate wijze te kunnen aanduiden."¹

- "Het *voelen* van het gewone bewustzijn, berust aan de kant van het lichaam op het ritmische gebeuren. Aan de kant van de geest 'stroomt het vanuit een sfeer van geestelijke wezens' (. . . erfließt es aus einem Geistig-Wesenhaften). Dit wordt binnen het antroposofisch onderzoek gevonden door methoden die Steiner kenschetste als die der *inspiratie*, niet te verwarren met wat vaak buiten de antroposofie hieronder verstaan wordt. Op dit gebied openbaart zich aan het schouwende bewustzijn datgene wat aan de ziel ten grondslag ligt en wat de mens als geestelijk wezen, boven geboorte en dood uit eigen is. Het *willen* berust aan de kant van het lichaam op stofwisselingsprocessen; voor het schouwende bewustzijn stroomt het vanuit de geest door waarachtige intuïties, zoals Steiner dit in zijn werk noemde.

*Zoals het lichaam zich uitleeft in activiteit van de zenuwen, in ritmisch gebeuren en stofwisselingsprocessen, zo is dat met de geest het geval in hetgeen zich openbaart in imaginaties, inspiraties en intuïties.*²

En nu dan wat betreft *de beleving van de ruimte*:

- "Met de stofwisseling houden ook onze bewegingen verband en van de kant van de ziel hangt dan wegens dit feit onze beweeglijkheid weer samen met de wilsactiviteit. Men zou kunnen zeggen dat, als we in de ruimte een beweging maken, dit eigenlijk de meest primitieve wilsactiviteit is. Laten we nu eens nagaan hoe we aankijken tegen het driedimensionale karakter van de ruimte. We kunnen daarbij tevens vanuit een bepaald standpunt zien, hoe zich met betrekking tot de waarnemende mens, de drie geleidingen op het gebied van lichaam en ziel verhouden. Zonder enige twijfel heeft het zenuw-zintuigstelsel, in het bijzonder het hoofd, het meest van alle te maken met 'het weet hebben van', ten minste met de mathematische kant daarvan, waar de mens allereerst in de buitenwereld mee geconfronteerd wordt. Zuiver empirisch kunnen we daarbij vaststellen, dat ons van de dimensionale eigenschappen in eerste instantie slechts een fractie helder voor de geest komt te staan. Waar het hier om gaat, kunnen we het beste inzien als we de volgende drie menselijke activiteiten in ogenschouw nemen:

1: *het zien*. Maar dan in zijn geheel, dus met beide ogen;

2: *dat wat we doen met armen en handen*. Die behoren weliswaar tot het ledematenstelsel, maar door hun bijzondere positie in het menselijke organisme, namelijk in de buurt van het ritmische systeem, zijn ze door het leven, door het functionele, aan

¹ St.-GA021: Kap. I, 'Anthropologie und Anthroposophie', p.23-27; St.-GA018: p.594-624, 'Skizzenhaft dargestellter Ausblick auf eine Anthroposophie'. ² St.-GA021: Kap.IV-B, p.160~62.

dit systeem aangepast. En omdat ze aan de buitenkant van het lichaam zitten, kunnen ze ons veel verduidelijken van wat met de meer naar binnen gelegen delen van het ritmische systeem wel eens niet zo makkelijk zou kunnen zijn. We kunnen dit ritmische in armen en handen volgen, als we bedenken hoe sterk datgene wat in het gevoel ligt, in gebaren en in vrije beweging van armen en handen tot uitdrukking komt. En het gevoel hangt nu juist samen met het ritmische systeem;

3: *het lopen*. Een activiteit die bij uitstek door het ledematensysteem tot stand komt.

ad.1: Het zien met beide ogen. Als men dat in zijn geheel beschouwt, dan presenteert zich hetgeen gezien wordt in twee dimensies, althans zolang we een bepaalde werkzaamheid van het verstand nog buiten beschouwing laten. Want de derde dimensie, we kunnen het *de dieptedimensie* noemen, staat ons niet op dezelfde wijze kant en klaar voor de ziel. Dié staat voor ons als iets wat we als een innerlijke bewerking van het verstand tot stand brengen. Namelijk als we de dingen die we eerst als een vlak zien, met de dieptedimensie completeren tot lichamelijkeheid.

Zolang we in ons bewustzijn blijven staan, kunnen we niet zeggen hoe nu tot stand komt wat hoogtedimensie is, resp. breedtedimensie . . . ze zijn bij het zien eenvoudig een gegeven. Maar de dieptedimensie berust reeds op een activiteit van het bewustzijn, dat wil zeggen een halfbewuste werking van het verstand.

ad.2: Wie in staat is tot een wat nauwkeuriger analyse van het menselijk leven, die zal weten dat al hetgeen de mens beoordeelt met betrekking tot de *breedtedimensie*, samenhangt met een gevoel. Het gevoel dat wij hebben, doordat wij van ons zelf weten een mens te zijn, die met de linker- en de rechterarm de breedtedimensie in zijn geheel omvat. Verder hebben we een gevoelsmatig beleven van wat we symmetrie noemen, een beleven dat zich immers bij voorkeur afspeelt in de breedte.

Zoals we de oogassen, de lijnen waarlangs we kijken, kruisen, zo kruisen we ook de armen. We kunnen juist door de opeenvolging van de punten die we krijgen als we de armen kruisen, ons inleven in wat dieptedimensie is. Alleen de hoogtedimensie, dié is met betrekking tot hetgeen ik beleef met mijn armen al kant en klaar. Die blijft in het onbewuste, als we om zo te zeggen met onze gebaren door het hele vlak van de breedte- en de dieptedimensie gaan.

ad.3: Pas bij het lopen komt *de hoogtedimensie* in het duidelijke bewustzijn. Zodra we het lopen ontwikkelen als een wilsdaad, verandert de lijn die in de hoogtedimensie ligt voortdurend. Maar die is wel in ons verstandelijk bewustzijn net zo zwak aanwezig als de dieptedimensie bij het zien. Nochtans voelen we ons bij het lopen verstandelijk actief in alle drie dimensies.

Met andere woorden, pas in het stofwisseling-ledematen-systeem, dat dus lichamenlijk overeenkomt met wat op het gebied van de ziel de wilsdaad is, daar onthult zich aan ons het driedimensionale. En daarmee blijkt dit een innige samenhang te hebben, juist met het systeem waarvan de activiteit zich in wezen in het onbewuste afspeelt. Zoals het driedimensionale in werkelijkheid is, kan het daarom geen object zijn voor onze gewone kennis. Het kan ons pas onthuld worden, zodra wij even helder de blik in ons wilsleven kunnen werpen als in ons voorstellingsleven. Dat kan niet met het gewone weten, wel met dat van de geesteswetenschap.

De beleving van het driedimensionale ligt in het onderbewustzijn en berust daar op het geheel van de menselijke activiteit, op alles wat in het ledematen- en stofwisselingsysteem

leeft. En wat gebeurt? Vanuit het onderbewustzijn wordt dit beleven omhooggebracht, van de wils- en ledematensfeer in de ritmische sfeer. Daar is het dan nog slechts een beleven van het twee dimensionale. De hoogtedimensie, die in de wilswerking nog een onmiddellijke beleving was, is daar al abstract geworden. En in het zenuw-zintuigstelsel worden twee dimensies abstract. Ze worden niet meer beleefd, ze kunnen alleen nog gedacht worden door het verstand dat er achteraf bij komt. Zodat we in het orgaan van onze eigenlijke gewone kennis, het hoofd, slechts de mogelijkheid hebben deze twee dimensies abstract verstandelijk tot uitdrukking te brengen. Slechts van de dieptedimensie hebben we nog enig bewustzijn in ons hoofd, en daardoor zijn we in staat in het gewone bewustzijn tenminste nog iets te weten van de realiteit der dimensies. Zou ook dit niet het geval zijn, dat wil zeggen zou ons de dieptedimensie, die we eigenlijk alleen maar aan het zien goed kunnen bestuderen, eveneens abstract worden, dan zouden we alleen nog maar drie abstracte lijnen overhouden. We zouden helemaal niet op het idee komen, realiteiten voor die drie abstracte lijnen te zoeken.

*Het driedimensionale beleven we door onze eigen menselijke organisatie. Het is in zijn realiteit aanwezig in het systeem van de wil en lichamelijke fysiologisch in het stofwisseling-ledematen systeem. Het is aanvankelijk onbewust voor het gewone bewustzijn. Het wordt voor dit bewustzijn slechts bewust in de abstractie van de mathematisch-geometrische ruimte."*¹

Vanuit de door *de platonische lichamen* geboden karakteristiek van de driedimensionale ruimte, vanuit dat '*offenbare Geheimnis des Raumes*', kwamen we tot een eigenaardige belichting van enkele getallen. Getallen waarbij zoals gezegd de indruk gewekt wordt van opvallende correspondenties met ogenschijnlijk totaal andere gebieden van het geestesleven van de mensheid. Op pag. 45 spraken we daarom van *opmerkelijke getallen*. Ze plaatsen ons om zo te zeggen voor een raadsel. Wie er werkelijk aandacht aan schenkt, zal dit wellicht van zichzelf uit anders uitdrukken: ze plaatsen ons voor een groot Mysterie. Doch dát kan niet gezegd worden zonder zich daar tevens in diepste wezen mee doorverbonden te weten.

Maar voor het gewone bewustzijn blijft de vraag knagen:

Coincidentie of zinvolle samenhang?

Met betrekking tot de beleving van de ruimte is echter nog iets anders te vermelden, al heeft het duidelijke aanrakingspunten met wat reeds eerder in dit hoofdstuk naar voren kwam:

- "Nog tot in de 6e, 7e, 8e eeuw v.C. was de ruimte zoals men die beleefde, voor de menselijke ziel iets gans anders dan de huidige nuchtere abstractie van 3 loodrecht op elkaar staande dimensies. Men ervoer de levensloop als een ontvouwing in de richting van boven en beneden, te beginnen met het zich oprichten als klein kind. De tegenstelling van boven en beneden beléefde men in die van de bewuste wereld en de objectieve wereld, van de bewuste en de onbewuste wereld. De gewaarwording van boven en beneden, ging gepaard met een diep gevoel van hoe de verhouding is van subject tot object. Boven, steeds verder naar boven, komen de werelden van de goden, naar beneden de werelden die daaraan tegengesteld zijn en de mens is geplaatst in beide. Verweven met het boven en beneden, beleefde hij het in het Heelal werkzaam zijn van wat wij nu aanduiden als *Wereld-intelligentie*. Zijn deel hebben aan het boven en beneden, deed hem ook dááran deel hebben. Zijn deel hebben aan het rechts en links, aan het tezamen verweven zijn van zin en gestalte, van wijsheid en vorm, dat was voor hem het *Gevoel*, 'das durch die Welt webt'. Hij beléefde de zin in de gestalte, de wijsheid in de vorm.

1 St.-GA324: Stuttgart, 17-03-21.

Het vlak van boven, onder, rechts en links heeft dikte nodig, een voor en achter, om in het zintuiglijke te kunnen bestaan. Daar beleefde hij het 'inspringen' van het materiële in het geestelijke. Boven en onder, rechts en links, beleefde hij nog als iets geestelijks. Zijn stappen door de ruimte in de richting voor en achter was voor hem de ontvouwing van zijn wil, het zich met zijn eigen wil plaats in het Heelal, in de *Wereldwil*.

Bewust en onbewust:	boven en onder.
Wijsheid en vorm:	rechts en links.
Geest en Materie:	voor en achter.

Zo werd dit ervaren. Tegelijkertijd zijn echter de drie richtingen in zekere zin weer niet van elkaar te onderscheiden, ze zijn met elkaar verweven. Door allerlei kan het gebeuren dat onder tot boven wordt, rechts tot voor, links tot achter. In het gebied van de vergankelijkheid - de ruimte - beleefde de mens van de oudheid de driedeling als beeld van de Goddelijke Triniteit. Hij beleefde het Goddelijke als in de Ruimte heersend, betrok het vergankelijke op het element van 'de Duur'. En zo was

'Ruimte' bij de oude rabbijnen nog één van de namen Gods.

Het konkrete beleven van de Tijd ging nóg eerder verloren. In de Gnosis klinkt nog een spoor daarvan door als gesproken wordt van de Aeonen, de Scheppers, waarbij de één de scheppingsimpulsen doorgeeft aan de ander en waarbij men het 'voorgaande' als goddelijker ervoer dan het 'volgende'. Alles zou uiteenvallen, indien zich niet tot eenheid verweven wilde *het 'Goddelijke' en het 'Ongoddelijke'*, wat identiek is met onze huidige abstracties van *het voorbije en het toekomstige*. In het Boek Daniël, 7:9, 13 en 22, wordt nog gesproken van . . . . *'de Oude van dagen'*.

*Aan het Monotheïsme en de Drievuldigheid
liggen de oude belevingen van Tijd en Ruimte ten grondslag."*¹

Tot zover enkele summier aantekeningen - met alle beperkingen van dien -
uit het werk van Rudolf Steiner, met betrekking tot de beleving
*van maat, getal en gewicht,
van de drie dimensies van de ruimte en
van de tijd.*

Vanzelfsprekend raakte dat fundamentele zaken, het wezen van de mens betreffende. De aanleiding was uiteraard de bijzondere wijze, waarop ons in de platonische lichamen het getal vanuit de ruimte tegemoet treedt. Het lijkt alsof daar de sluier dun is. De sluier die ons in deze tijd het kwalitatieve aspect van het getal bijkans doet vergeten. Juist in dát aspect openbaart zich een innerlijke relatie van het getal en het menselijk wezen. Zoals eerder opgemerkt: *'Men bedenke, dat als vanuit de Mysteriën de overlevering komt*

*dat de goden de mens hebben geschapen naar het getal,
dit een diepe betekenis heeft.'*²

9.03:	<i>Inhoudsoverzicht hoofdstuk IX</i>	
		pag.
	9.01: <i>De platonische lichamen als expressiemogelijkheid van getallen</i>	45
	9.02: <i>De beleving van de ruimte</i>	46

-o-

1 St.-GA184: Dornach, 20-09-18.

2 St.-GA204: Dornach, 23-04-21, p. 135.